

Marek Gajda

List hetmana wojsk Dymitra II Samożwańca, Romana Różyńskiego, do bojarstwa i wojewodów moskiewskich – Wasyla Wasyliewicza Golicyna oraz Iwana Siemionowicza Kurakina

Piotrkowskie Zeszyty Historyczne 13, 203-214

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Marek Gajda
(Wolbórz)

**List hetmana wojsk Dymitra II Samozwańca,
Romana Różyńskiego, do bojarstwa i wojewodów
moskiewskich – Wasyla Wasyliewicza Golicyna
oraz Iwana Siemonowicza Kurakina**

(Riksarkivet, Skoklostersamlingen nr 334, Polska manuskript E 8596)

Transkrypcja

1. Божию милостию, московские области великого росийского г[о]с[у]д[а]рства и всеѣ руские земли и всѣх[ъ] стран[ъ], кото-рые страны повинуютца московскому
2. великому г[о]с[у]д[а]рству, от[ъ] Б[о]га повеленным[ъ] земскимъ правителемъ и судиям[ъ], великим[ъ] бояром[ъ] и воеводам[ъ], от[ъ] Наримонта, короля литовского,
3. сродычем[ъ], братьи н[а]шей, кн[я]зю Васил[ъ]ю Васил[ъ]евичю Голицыну да кн[я]зю Ивану Семеновичю Куракину, полские коруны и Великого Княженства
4. Литовского, от[ъ] Наримонта короля княз[ъ] Роман[ъ] Кириковичъ Руженской, гетман[ъ], полской и литовской земли рыцарским[ъ] людем[ъ]; и мы полские
5. и литовские земли рыцарские люди, проведавъ подлинно про г[о]с[уда]ря вашего прироженного, московского великого г[о]с[уда]ря ц[а]ря и великого кн[я]зя
6. Дмитрея Ивановича всеа Русиі, и пришли из[ъ] полские земли в[ъ] вашу московскую землю к[ъ] вашему прироженному великому г[о]с[уда]рю
7. ц[а]рю и великому кн[я]зю Дмитрею Ивановичю всеа Русиі служить. И н[ы]не, по б[о]жьей м[и]л[о]сти, видя пресвѣтлые его ц[а]рские очи великого монархи,

8. прироженного московского великого г[осу]д[а]ря вешего ц[а]ря и великого кн[я]зя Дмитрея Ивановича всеа Русии, хотимъ ему г[осу]д[а]рю вашему
9. служить головами своими, и хотимъ за него г[осу]д[а]ря вашего померет[ь], потому что подлинной прироженной московской великий г[осу]д[а]рь вашъ ц[а]рь
10. и великий кн[я]зь Дмитрей Ивановичъ всеа Русии. Да и о том[ь] вамъ великимъ бояром[ь] и воеводам[ь] вѣдома, что и преж[ь] сево, блаженные памяти
11. г[осу]д[а]рю вашему ц[а]рю и великому кн[я]зю Ивану Васил[ь]евичю всеа Русии и блаженные памяти государю вашему ц[а]рю и великому кн[я]зю Ѳедору Ивановичю
12. всеа Русии служилъ дѣд[ь] мой кн[я]зь Остафей Михайловичъ Руженской, и отецъ мой кн[я]зь Кирик[ь] Остаф[ь]евич[ь] Руженской, да и дядя мой
13. кн[я]зь Богдан[ь] Остаф[ь]евич[ь] Руженской, за них[ь] за г[осу]д[а]рей на ихъ ц[а]рьской службе подъ Исламомъ Керменемъ голову положил[ь]; да и дядя мой кн[я]зь Михай [-]
14. ла Остаф[ь]евич[ь] Руженской служил[ь] имъ г[осу]д[а]ремъ много лѣтъ, да и грамоты ихъ ц[а]рьские жалованные многие у на[съ] н[ы]не есть, за при [-]
15. пис[ь]ю велиного думного дьяка ихъ Ондрѣя Яковлевича Щелкалова; и мы н[ы]не потомуж[ь] хотим[ь] за г[осу]д[а]ря вашего ц[а]ря и великого кн[я]зя Дмитрея
16. Ивановича всеа Русии головы свои положить; и мы о том[ь] пишем[ь] к[ь] вамъ к[ь] великим[ь] бояром[ь] и воеводам[ь], желѣючи правосла [-]
17. вные крестьянские неповинные крові, чтоб[ь] вы прироженному московскому великому г[осу]д[а]рю своему ц[а]рю и великому кн[я]зю
18. Дмитрею Ивановичю всеа Русии, не проливая крестьянские крови, добили челом[ь] и вину б[ь] свою принесли, чтоб[ь] в[ь] томъ крестьянская
19. невинная кров[ь] не лилас[ь]. Г[осу]д[а]рь вашъ ц[а]рь и великий кн[я]зь Дмитрей Ивановичъ всеа Русии одноконечно вас[ь] пожалуетъ
20. своим[ь] ц[а]рьским[ь] великим[ь] жалован[ь]емъ. А вѣдоете вы и сами, что г[осу]д[а]рь вашъ ц[а]рь и великий кн[я]зь Дмитрей Иванович[ь] всеа Русии

21. м[и]л[о]стив[ъ] и щедръ. Да и о том[ъ] вамъ великим[ъ] бояром[ъ] и воеводам[ъ] разсудить себѣ: которые ворни били преж[ъ] сего называлис[ъ] в[ъ] Путивле
22. и на Туле ц[а]р[е]вичами, бывал[ъ] ли к[ъ] нимъ хто н[а]шъ полской или литовской хоти один[ъ] ч[е]л[о]в[е]къ служит[ъ]? А н[ы]не, провѣдав[ъ] подлинно
23. про г[осу]д[а]ря вашего, прирожденного московского великого г[осу]д[а]ря ц[а]ря и великого кн[я]зя Дмитрея Ивановича всеа Русии, не токма и литовская
24. что мы, а вся полская земля идетъ служит[ъ] г[осу]д[а]рю вашему ц[а]рю и великому кн[я]зю Дмитрею Ивановичю всеа Русии;
25. ино изъ иных[ъ] изо многих[ъ] ордь многие люди идут[ъ] служит[ъ] г[осу]д[а]рю вашему, и хотят[ъ] ево г[осу]д[а]ря вашего посадить на ево ц[а]рьском[ъ]
26. прародителском[ъ] престоле росийского г[осу]д[а]р[с]тва на Москвѣ; и стали за ег[о] ц[а]рьское великое величество многие орды, потому
27. что он[ъ] сначала искони вечног[о] царьског[о] корени великог[о] монархи ото Августа кесаря Тиверея ц[а]ря римског[о], и потом[ъ] от[ъ] Рюрика, и потом[ъ]
28. ото кн[я]зя Володимера Киевского, прироженный московской великий г[осу]д[а]рь вашъ ц[а]рь и великий кн[я]зь Дмитрий Ивановичъ
29. всеа Русии. И вы б[ъ], великие бояре и воеводы, брат[ъ]я н[а]ши, кн[я]зь Василей Васил[ъ]евич[ъ] Голицын[ъ] да князь[ъ] Иван[ъ] Семеновичъ
30. Куракин[ъ], посовѣтовав[ъ] вы промеж[ъ] себя з[ъ] своими товарищи и ратными людми, і о том[ъ] к[ъ] нам[ъ] вскоре отписали, что ваша будет[ъ]
31. дума, чтобы нам[ъ] и всѣмъ рыцарскимъ людем[ъ] про то было вѣдомо. А то во истинну прироженной г[осу]д[а]рь ваш[ъ] ц[а]рь и великий
32. кн[я]зь Дмитрий Иванович[ъ] всеа Русии. Писал[ъ] сестъ листь на Орлѣ,

лѣта ЗР S I г апрѣля въ Д I ден[ъ].

Rozwiązanie daty: (7116) = [1608 r.], 14 kwietnia.

Podpis:

1. Романъ Кирилович[ъ]
2. Нарилут[ъ] Ружински
3. гетманъ над войскомъ литовъ[-]
4. скимъ цара его міло[с]ти, власною рукою.

Wolne tłumaczenie:

1. Z Bożej łaski, moskiewskie terytoria wielkiego państwa rosyjskiego i wszystkie ruskie ziemie, podległe moskiewskiemu
2. wielkiemu państwu, od Boga ustanowionym na ziemi władcą i sędzią, nad wielkimi bojarami i wojewodami, od Narymonta¹, króla litewskiego,
3. krewnym, braci naszej, kniaziowi Wasylowi Wasyliewiczowi Golicynowi, a także kniaziowi Iwanowi Semienowiczowi Kurakinowi, polskiej korony i Wielkiego Księstwa
4. Litewskiego, ot Narimonta króla kniaź Roman Kiriłowicz Różyński, hetman polskiej i litewskiej ziemi rycerskim ludem; i my polskiej
5. i litewskiej ziemi rycerscy ludzie, przyszliśmy [wspomóc] prawdziwego władcę waszego przyrodzonego, moskiewskiego wielkiego pana, cara i wielkiego kniazia
6. Dymitra Iwanowicza wszytkiej Rusi, i przyszli [śmy] z polskiej ziemi w waszą ziemię moskiewską do waszego przyrodzonego wielkiego władcy,
7. carowi i wielkiemu kniaziowi Dymitrowi Iwanowiczowi, wszytkiej Rusi, służyć. I teraz, z łaski bożej, patrzeć w jego prześwietne carskie oczy, wielkiego monarchy,
8. przyrodzonego moskiewskiego wielkiego władcy, waszego cara i wielkiego kniazia Dymitra Iwanowicza wszytkiej Rusi, chcemy jemu, władcy waszemu,
9. służyć swymi głowami, i chcemy za niego, władcę waszego, umierać, ponieważ [to on] prawdziwy przyrodzony moskiewski wielki pan wasz, car

¹ Narymunt Gleb (około 1300–1348), pierworodny syn wielkiego księcia litewskiego Giedymina (około 1275–1341).

10. i wielki książę Dymitr Iwanowicz, wszystkim Rusi. Tak i o tym czyni wam wielkim bojarom i wojewodom wiadomym, że wcześniej, błogosławionej pamięci

11. władcy waszemu, carowi i wielkiemu kniaziowi Iwanowi Wasiliewiczowi, wszystkim Rusi, i błogosławionej pamięci władcy waszemu, carowi i wielkiemu kniaziowi Fiodorowi Iwanowiczowi,

12. wszystkim Rusi, służył dziad mój, książę Ostafiej Michajłowicz Rużyński², i ojciec mój książę Kirik Ostafiewicz Różyński³, także i wuj mój

13. książę Bogdan Ostafiewicz Różyński, za nich, za władców, na ich carskiej służbie pod Islamom-Kiermieniem głowę położył⁴, także i wuj mój książę Michał

14. Ostafiewicz Różyński⁵, służył im, władcom, wiele lat, także ich liczne carskie *gramoty żałowannyje*⁶, teraz posiadamy, z podpisem ich

15. wielkiego dumnego diaka⁷ Andrieja Jakowlewicza Szczekałowa⁸; i my teraz dlatego chcemy za władcę waszego, cara i wielkiego kniazia Dmitra

² Faktycznie nie Michajłowicz, a Ostafi Iwanowicz Różyński (Różyński, Rużyński), (zm. około 1587), namiestnik kijowski, ojciec: Mikołaja, Kiryka (Cyryla), Michała i Bohdana. Zob. M. Nagielski, *Różyński (Różyński, Rużyński) Ostafi Iwanowicz*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny* (dalej: PSB), t. XXXII, Wrocław 1990, s. 481.

³ Kiryk (Cyryl) Różyński (Różyński, Rużyński), (zm. 1599), rotmistrz królewski, poseł na sejmy, ataman kozacki na Zaporozżu w latach 1588–1590. *Ibidem*, s. 475–478.

⁴ Bohdan zw. Bohdankiem Różyński (Różyński, Rużyński), (zm. około 1576), ataman kozaków zaporoskich w latach 1575–1576. Zginął (od wybuchu źle założonej miny) podczas wyprawy na Tatarów w dolnym biegu Dniepru w trakcie szturm na Aślan-Gorodok, leżący koło przeprawy tawańskiej (dzisiaj miasto Kochowka w pd. Ukrainie, dawn. Islam-Kermen). *Ibidem*, s. 474–475; W.A. Serczyk, *Na dalekiej Ukrainie – dzieje Kozaczyzny do 1648 roku*, Kraków 1984, s. 76; <http://ru.wikipedia.org/wiki/Каховка>.

⁵ Michał Ostafiewicz Różyński (data narodzin i śmierci n.n.), ataman kozacki od 1585 r. Zob.: http://ru.wikipedia.org/wiki/Ружинский,_Михаил_Остафьевич.

⁶ *Gramoty żałowannyje* – dokumenty wystawiane cerkwiom, monasterom, różnym organizacjom (np. kupieckim), urzędom, jak również osobom prywatnym (potwierdzające przywileje i uprawnienia). Ze względu na przedmiot nadań dzieliły się na kilka rodzajów. Zob.: *Bolszaja Sowjetskaja Encyklopedija*, red. B.A. Wwiedienskij, t. XII, Moskwa 1952, s. 433; http://ru.wikipedia.org/wiki/Жалованные_грамоты.

16. Iwanowicza wszystkim Rusi, głowy swoje położyć; i piszemy o tym do was wielkich bojarów i wojewodów, pragnącym prawosławnej
17. chrześcijańskiej niewinnej krwi; abyście przyrodzonemu, moskiewskiemu wielkiemu władcy swojemu, carowi i wielkiemu kniaziowi,
18. Dymitrowi Iwanowiczowi, wszystkim Rusi, nie przelewając chrześcijańskiej krwi, bili czołem i winę swoją zgładzili, aby tym samym chrześcijańska,
19. niewinna krew już się nie lała. A władca wasz, car i wielki książę Dymitr Iwanowicz wszystkim Rusi, jednakowoż was wynagrodzi
20. swoją carską wielką szczodrobliwością. A sami się przekonacie, że władca nasz, car i wielki książę Dymitr Iwanowicz, wszystkim Rusi, [jest]
21. miłościwy i szczodry. Pozwoli wam, wielkim bojarom i wojewodom rozsądzić sobie: którzy to oszuści byli wcześniej nazywani w Putywlu
22. i Tule carewiczami⁹, [czy] służył im choć jeden człowiek z Polski lub Litwy? A obecnie, przybywszy do prawdziwego
23. władcy waszego, przyrodzonego moskiewskiego, wielkiego pana, cara i wielkiego kniazia Dymitra Iwanowicza, wszystkim Rusi, nie tylko my,
24. ale wszystka polska i litewska ziemia idzie służyć władcy waszemu, carowi i wielkiemu kniaziowi Dymitrowi Iwanowiczowi, wszystkim Rusi;
25. z innych wielu ord liczni ludzie przybywają służyć władcy waszemu, i chcą pana waszego posadzić na jego carskim,

⁷ Członka dumy bojarskiej. Nazwa *dumny diak* pojawiła się w ostatniej ćwierci XVI w. Więcej na temat tej funkcji zob.: L.W. Czerepnin, *Russkaja paleografija*, Moskwa 1956, s. 290; *Encyklopedija rossijskoj monarchii*, Moskwa 2003, s. 217-218.

⁸ Wybitny polityk i dyplomata rosyjski, członek dumy bojarskiej w czasach panowania Iwana IV Groźnego (1547–1584) i jego syna Fiodora I (1584–1598). Zob.: N. Serbow, *Andriej Jakowlewicz Szczetkałow*, [w:] *Russkij Biograficzeskij Słowar* (dalej: RBS), t. XXIV, Sankt-Peterburg 1912, s. 38–46.

⁹ Fragment ten odnosi się do antyfeudalnego powstania Iwana Bolotnikowa (zm. 1608) w Rosji w latach 1606–1607. Różyński oszustami nazywa tu Bolotnikowa i „carewicza” Piotra, z którymi, jak twierdzi, pytając retoryczne, żadnego Polaka ani Litwina nie łączyło. Dodać należy – prócz sporadycznych wyjątków – np. niejakiego S. Kochanowskiego. Zob. I.I. Smirnow, *Powstanie Bolotnikowa 1606–1607*, Warszawa 1956, s. 505.

26. prarodzicielskim tronie państwa rosyjskiego w Moskwie; i [będą] stały za jego carskim majestatem liczne ordy, ponieważ
27. jego władza ma cesarskie korzenie od Augusta cesarza Tyberiusza cara rzymskiego, a następnie od Ruryka, a dalej
28. od kniazia Włodzimierza Kijowskiego, przyrodzony moskiewski, wielki władca wasz, car i wielki książę Dymitr Iwanowicz,
29. wszystkiej Rusi. I wy, wielcy bojarzy i wojewodowie, bracia nasi, książę Wasyl Wasyliewicz Golicyn, oraz książę Iwan Siemionowicz
30. Kurakin, narodziwszy się między sobą ze swoimi towarzyszami i wojennymi ludźmi [żołnierzami], i o tym byćście szybko nam odpisali, aby waszej
31. dumie, nam, oraz wszystkim rycerskim ludziom było wiadome. A to prawdziwy, przyrodzony władca wasz, car i wielki
32. książę Dymitr Iwanowicz, wszystkiej Rusi. Pisane w trakcie postoju w Orle, roku 1608, 14 kwietnia.

Podpis:

1. Roman Kiryłowicz
2. Nariłut Różyński,
3. hetman nad wojskiem litew-
4. skim cara jego miłości, własną ręką.

Powyższy dokument w prezentowanej formie (kopia oryginału z transkrypcją, tłumaczeniem i komentarzem historycznym), jest publikowany po raz pierwszy¹⁰. List powstał w kwietniu 1608 r. podczas drugiej dymitriady (1607–1610) i miał na celu przeciągnąć na stronę Łże-Dymitra wpływowych ruskich bojarów, książąt Wasyla Wasyliewicza Golicyna i Iwana Siemionowicza Kurakina (o czym niżej). Autorem odezwy jest hetman wojsk uzurpatora, książę Roman Kiryłowicz Nariłut Różyński (1575–1610)¹¹, który wraz ze swym pryncypałem, po nieudanym oblężeniu Briańska¹², w styczniu

¹⁰ Wcześniejsza, jedyna publikacja samej transkrypcji z krótkim opisem dokumentu w: *Russkaja Istoriceszkaja Biblioteka*, t. II, Sankt-Peterburg 1875, s. 218–222.

¹¹ Jan Roman Rożyński (Różyński, Rużyński), zob.: J. Byliński, PSB..., s. 482–486. W artykule imię, *otczestwo* i nazwisko podaje za rękopisem.

¹² Mikołaj Ścibor Marchocki, *Historia moskiewskiej wojny prawdziwa...*, [w:] *Moskwa w rękach Polaków. Pamiętniki dowódców i oficerów garnizonu polskiego w Moskwie 1610–1612*, oprac. M. Kubala, T. Ścieżor, Kraków 2005, s. 26–27, 512.

1608 r. udał się na leże zimowe do Orła¹³. Datowany w tej miejscowości list zapewne dotarł do adresatów (nie ma powodów, by sądzić inaczej), gdzie był przechowywany przez jednego lub drugiego kniazia. Następnie, najprawdopodobniej stał się częścią zdobycznych łupów dowódcy wojsk szwedzkich w Rosji Jakuba Pontussa De la Gardie (1593–1652). Świadczą o tym dwie przesłanki. Pierwsza, to krótka notka bibliograficzna zawarta w cytowanej publikacji, a informująca o miejscu przechowywania dokumentu jeszcze w roku 1875¹⁴. Druga, to fakt, iż De la Gardie był jednym z inicjatorów grabieżczej polityki Szwecji w basenie Morza Bałtyckiego w toku wojen pierwszej połowy XVII w., o czym szerzej pisał E.A. Mierzwa¹⁵.

Obecnie dokument przechowywany jest w szwedzkim archiwum państwowym Riksarkivet w Sztokholmie. Znajduje się w zbiorze Skoklostersamlingen, biorącym nazwę od zamku Skokloster, który był własnością generała wojsk Karola X Gustawa – Carla Gustawa Wrangla (1613–1676), skąd pochodzi część zbiorów Riksarkivet¹⁶.

List napisano cyrylicą w dukcie skoropisu moskiewskiego, typowym dla rosyjskiej praktyki kancelaryjnej XVI i XVII w. Jednak różnica charakteru pisma autografu i treści właściwej wskazuje, że Różyński złożył jedynie swój podpis, a treść (podyktowaną lub przepisaną z brudnopisu), ujętą w trzydziestu dwóch wersach, napisał kancelista¹⁷.

W transkrypcji wersy (ponumerowane) przypisane są wersom rękopisu. W nawiasy kwadratowe zostały ujęte znaki, zgodnie z ówczesnymi regułami opuszczone przez autora, a których uzupełnienie jest dziś konieczne¹⁸. Natomiast pochyłą kursywą oznaczone są znaki

Dnia 19 XI 1607 r. Polacy wprawdzie zajęli miasto Briańsk, ale zamek pozostał w rękach moskiewskich.

¹³ W. Polak, *O Kreml i Smoleńszczyznę. Polityka Rzeczypospolitej wobec Moskwy w latach 1607–1612*, Toruń 1995, s. 25.

¹⁴ W bibliotece „graфа Delagardi”. Zob.: *Russkaja...*, s. 218.

¹⁵ E.A. Mierzwa, *Polonica w Szwecji*, „Teki Sejmowe” 2011, nr 2, s. 107 i n.

¹⁶ *Ibidem*, s. 108. Sygnaturę omawianego dokumentu podałem w nagłówku transkrypcji.

¹⁷ Więcej na temat typów skoropisu oraz kancelarii moskiewskiej w XVI i XVII w. (zarówno prywatnej, jak i państwowej) zob.: L.W. Czerepnin, *op. cit.*, s. 287-333, 341-374; Z. Lenkiewicz, *Słownictwo prawno-administracyjne w rosyjskich zabytkach piśmiennictwa kancelaryjnego XVI-XVII w.*, Wrocław 1986, ser. Monografie Sławistyczne nr 51.

¹⁸ W tłumaczeniu, w nawiasach kwadratowych, uzupełnienia tekstu, których zastosowanie wynika z kontekstu.

w oryginale nadpisane nad wierszem (jeden z najistotniejszych wyróżników skoropisu moskiewskiego XVI–XVII w.) Aby ułatwić Czytelnikowi zrozumienie treści, zarówno w transkrypcji, jak i tłumaczeniu, zastosowałem współczesną interpunkcję¹⁹.

Istnieje kilka różnic między transkrypcją dziewiętnastowieczną a niniejszą, które należy omówić. Nie są to różnice treści (bo ta jest identyczna), ale różnice wynikające z formy. Najważniejszą jest numeracja wersów, której brak w transkrypcji wcześniejszej, a która pozwala swobodnie śledzić treść rękopisu. Druga różnica dotyczy istoty samej transkrypcji. Transkrypcja dziewiętnastowieczna, o czym wyżej wspomniałem, oddaje wprawdzie treść dokumentu, ale w żaden sposób nie odzwierciedla wartości literowej źródła, ponieważ nie oznaczono w niej liter opuszczonych ani nadpisanych. Innymi słowy, można się z niej dowiedzieć, co napisano, ale nie w jaki sposób. Dlatego to właśnie ukazanie lingwistycznej strony listu, a jednocześnie przypomnienie treści tego ważnego źródła legło u podstaw decyzji o jego ponownej publikacji po prawie stu czterdziestu latach od czasu pierwszej edycji.

Kolejne różnice są już mniej istotne. W starszej transkrypcji autor słowo „Rusi” pisał konsekwentnie „РѹсиѠ”, podczas gdy w oryginalne jest „РѹсиѠ”, co doskonale widać chociażby w wersach (oznaczonych dalej skrótem *w.*): 12, 16 i 20. Dodać należy, iż reguła pisania tzw. „i – dziesiątego” (w ruskich liczebnikach oznaczającego cyfrę 10) za „и – ósemkowym” (oznaczającym analogicznie cyfrę 8) przeszła do skoropisu z wcześniejszej, półustawnej formy cyrylicy w XIV w., pozostając w nim do końca wieku XVIII²⁰. Następnie znajdujący się w w. 10 rękopisu wyraz „сево”, w dziewiętnastowiecznej transkrypcji autor uwspółcześnił pisząc „cero”. Podobnie w wersji 21, gdzie zamazana litera w tym samym wyrazie bardziej przypomina „в” aniżeli „г”. Kolejna różnica dotyczy pisowni wyrazu „кто”, w: „бывал[ъ] ли к[ъ] нимъ **кто** н[а]шъ (...)” w 22 w. W powyższej transkrypcji zachowałem pisownię oryginału, we wcześniejszej występuje w wersji uwspółcześnionej „кто”; identycznie jak w w. 25 wyraz „его”, w oryginale „ево”. W przeciwieństwie do transkrypcji

¹⁹ O zasadach i regułach pisowni cyrylickiej zob.: B. Horodyski, *Podręcznik paleografii ruskiej*, Kraków 1951, s. 2-3, 17-19, 42-55, 65-67, 75-82. (W przygotowaniu do druku *sumptem* Naukowego Wydawnictwa Piotrkowskiego: M. Gajda, *ABC neografii ruskiej*, s. 334).

²⁰ B. N. Szczepkin, *Russkaja paleografija*, Moskwa 1967, s. 136-137.

wcześniejszej, w niniejszej zachowałem pisownię oryginału litery „ять” □. Zniesiona przez reformę pisma 1917/1918 r., zastąpiona została literą „е”. W transkrypcji dziewiętnastowiecznej autor zastosował „ять” zgodnie z zasadami ówczesnej ortografii, również w tych wyrazach, w których w oryginalnym tekście ona nie występuje, tj. w: „повеленным[ъ]” (w. 2), „н[ы]не” (w. 7, 14, 15, 22), „службе” (w. 13), „Путивле” (w. 21), „Туле” (w. 22), „ч[е]л[о]в[е]къ” (w. 22), „престоле” (w. 26), „вечног[о]” (w. 27), „вскоре” (w. 30). Jedną z ostatnich różnic w pisowni transkrypcji dotyczy przyimka „з” (w. 30) w wyrażeniu „(...) себя з[ъ] своими (...)”, w oryginale pisanego znakiem „S” („зелю” – od starogreckiej stigmaty), który czasem zastępował literę „з”, co zaznaczyłem w obecnej transkrypcji (zamiast „с”). Ostatnią uwagę dotyczy pisowni wyrazu „сесть” (w. 32) w kontekście „Писам[ъ] сесть листь на Орлѣ (...)”. We wcześniejszej transkrypcji autor pomiął wyrażenie „г”.

Warto również wspomnieć o kilku miejscach w rękopisie, gdzie m.in. stan zachowania dokumentu (abstrahując od jakości zdjęcia) może nastęrczać kłopotów w czytaniu. W 13 w., w wyrazie „царской” litera „о” jest „niedociągnięta”, przez co przypomina „с”, natomiast w w. 19 pęknięcie karty na złożeniu utrudnia odczytanie słowa „лилась”. Wprawdzie wcześniej, w 11 w., również występuje ubytek materiału, ale tam kontekst zdania – powtarzalna tytulatura: „(...) и великому кн[я]зю (...)” – zdecydowanie ułatwia odczytanie tekstu. Znacznie trudniej odczytać początek zdania w 21 w., zaczynający się od słów: „Да и о том[ъ] вамъ (...)”, gdyż pęknięcie karty i wyblakły inkaust niemalże to uniemożliwia. To samo pęknięcie utrudnia również odczytanie jedyne go wyrazu, który w całości jest nadpisany (dopisany później) między wierszami 23 a 24 („и литовская”). Zachowanie graficznego układu oryginału w niniejszej transkrypcji (umieszczenie dopisu między wierszami) ma na celu jak najdokładniejsze odzwierciedlenie treści listu. Niestety, na prezentowanym zdjęciu fragment pieczęci herbowej rodu Różyńskich przesłania nazwę miejscowości, w której odezwa została spisana (w. 32: „на Орлѣ”). Odtwarzając ją, zdałem się na transkrypcję wcześniejszą.

Jak już nadmieniałem we wstępie, list ten odsłania kulisy gry dyplomatycznej, podjętej przez Romana Różyńskiego na miesiąc przed walką (wygraną) bitwą z wojskami Wasyla Szujskiego²¹ pod Bolcho-

²¹ Pod Bolchowem wojskami rosyjskimi dowodził brat cara – Dymitr.

wem (10 V 1608 r.), po której (24 VI tegoż roku) wojska uzurpatora założyły w Tuszynie pod Moskwą obóz, przystępując do oblężenia miasta. Zaledwie dwa tygodnie przed spisaniem odezwy (30 III), Różyński przybył do Łże-Dymitra do Kromów, gdzie został obrany hetmanem jego wojsk. Stając się odpowiedzialnym za militarną stronę przedsięwzięcia, dążył do zbudowania możliwie szerokiej koalicji przeciwko Szujskiemu²². Kim zatem byli ludzie, do których pisał z taką atencją i dlaczego napisał m.in. właśnie do nich?

Pierwszy z adresatów, Wasyl Wasyliewicz Golicyn (zm. 1619 r.), wywodził się z jednego z najznamienitszych ruskich rodów. W 1590 r., gdy rozpoczęła się wojna rosyjsko-szwedzka (do 1595 r.), utalentowany, energiczny książę brał udział w wyprawie pod Narwę, w stopniu tzw. *wojewody lewej ręki*²³. Gdy w 1604 r. pojawił się pierwszy Dymitr Samozwaniec, Golicyn był w gronie wojewodów, którzy pod dowództwem kniazia Fiodora Iwanowicza Mścisławskiego (zm. 1622 r.) zajęli Briąnsk. Jednakże po śmierci Borysa Godunowa (1605 r.), wojewoda opowiedział się po stronie Samozwańca, co zapewne skłoniło później Różyńskiego do wyboru adresata, który wydawał mu się prawdopodobnym kandydatem na koalicjanta²⁴.

Drugi potencjalny sojusznik, Iwan Siemionowicz Kurakin (zm. 1632 r.), w 1606 r. był wojewodą i namiestnikiem smoleńskim, a więc sprawował władzę cywilną i wojskową na strategicznie kluczowym obszarze, cieszył się również prestiżem i posłuchem, co z całą pewnością zaważyło na wyborze Różyńskiego. Hetman bowiem nie mógł nie wiedzieć²⁵, że Kurakin w 1606 r. znalazł się wśród bojarów, którzy obalili Dymitra I Samozwańca i wynieśli do władzy Wasyla Szujskiego (1606–1610). Nadto rok później i na początku 1608 r. wojewo-

²² Mikołaj Ścibor Marchocki, *op. cit.*, s. 27–40; J. Budziło, *Historia Dmitra fałszywego*, [w:] *Moskwa w rękach...*, s. 416–418; W. Polak, *op. cit.*, s. 48.

²³ Nazwa rangi wywodzi się od formy zgrupowania wojsk rosyjskich, które zarówno w pochodzie, jak i szyku bitewnym dzieliło się na pięć pułków: *pieriedowej* (przedni), *bolsoj* (wielki), *prawoj ruki* (prawej ręki), *liewoj ruki* (lewej ręki), *storożiewoj* (tylni, ubezpieczający).

²⁴ S.M. Sołowiew, *Istorija Rossii s drevniejszych wriemien*, t. VII, Moskwa 1989, s. 184, 387; *Encyklopedija...*, s. 125, 170; L. Bazyłow, P. Wiczorkiewicz, *Historia Rosji*, Wrocław 2005, s. 89.

²⁵ Różyński bardzo energicznie wspierał również pierwszego Dymitra Samozwańca. Zob. J. Byliński, *op. cit.*, s. 482–483; A. Andrusiewicz, *Dzieje dymitriad*, t. I, Warszawa 1990, s. 162, 172, 189, 211–212.

da z powodzeniem przeciwdziałał wyprawie Dymitra II Samozwańca, broniąc Briańska²⁶.

Wbrew oczekiwaniom Różyńskiego, prezentowany list w żaden sposób nie wpłynął na przebieg kampanii. Książów Golicyna i Kurakina, wiernych panującemu carowi, nie udało się przekonać do koalicji. Pozostał zatem argument siły, i to on, jak również splot wielu późniejszych wydarzeń (m.in. natury politycznej), miały zdecydować o losach drugiej dymitriady, jak również o losach Szalbierza i jego hetmana.

²⁶ RBS, t. IX, Sankt-Peterburg 1903, s. 581.